The field evaluation at Bažnyčios Street 8

An evaluation was conducted in the N part of the city of Eišiškės (South Lithuania). The earliest finds discovered during it were sherds of black ceramics dating to the 15th–16th centuries. Finds dating to the late 19th – first half of the 20th century were discovered in all three test pits. Stone paving, the remains of an alley or courtyard entrance dating to the early – first half of the 20th century, were discovered in two test pits (Figs. 1–2).

YLAKIAI

Roma Songailaitė

Ylakių miestelio S. Dariaus ir S. Girėno gatvės žvalgomieji tyrimai

2010 m. rugpjūčio mėnesį Ylakiuose, S. Dariaus ir S. Girėno gatvėje (Skuodo r., Ylakių sen.) buvo vykdomas projektas „0,4 kV oro linijos „L–300“ iš transformatorinės Y–518 keitimas į 0,4 kV elektros kabelių linijas“. Trasa buvo tiesiama Ylakių pagrindinės S. Dariaus ir S. Girėno gatvės P puse, nuo Kaštonų gatvės iki turgavietės. Bendras trasos ilgis apie 400 m, plotis 40 cm, gylis iki 1,1 m. Elektros trasos vieta pateko į Ylakių miestelio istorinės dalies (UK 17083, UV14) teritoriją (1 pav.), kurioje saugomas gatvių tinklas, aikštės planas ir tūrinė kompozicija, datuojama XVI a. II puse – XX a. I puse. Ylakiuose iki šiol jokie archeologiniai tyrimai nevykdyti.

Ylakių miestelis yra prie plento Skuodas–Mažeikiai, 20 km į R nuo Skuodo. Ylakių kaimas pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose paminėtas 1568 m. Jokūbo Laskovskio sudarytame Grūstės valsčiaus inventoriuje. Anot A. Miškinio, Ylakių kaimas dar minimas ir 1583 m. bei 1596 m. Skuodo valsčiaus inventoriuje. Jame nurodyta Marko Ylokaičio, Skuodo ir Grūstės pavietininko (*ponamiestnik*) pavardė. Tarp 1599 m. kaimo gyventojų yra ir Ylakio vardas (pavardė). Tad nuo šių asmenų protėvių vardų gyvenvietė veikiausiai ir pavadinta. XVI a. II pusėje Ylakiai, kaip ir kiti valakiniai kaimai, buvo linijinio plano – didžioji dalis namų buvo išsidėstę palei vieną gatvę. Dar nenustatyta, kurioje dabartinio miestelio dalyje XVI a. būta Ylakių kaimelio. Manoma, kad tuo laiku Ylakiai galėjo kurtis palei kelią Seda–Skuodas. Spėjama, kad Ylakiai į miestelį išaugo po to, kai sunyko ar per karus buvo sunaikintas netoliese Erkšvos kaimo teritorijoje arba toje pat vietoje buvęs Bareikių miestas. Skuodo dvaro inventoriuje 1647 ir 1684 m. Ylakiai vis dar vadinami kaimu. A. Miškinis nurodo, kad 1684 m. Skuodo inventoriuje Ylakiai vadinami kaimu, kuriame gyveno 47 ar 48 šeimos, veikė karčema (nuomojo žydas). Kaimavietėje buvo ir bažnyčios sklypas, bet apie jame stovėjusį pastatą neužsimenama. Yra nuomonių, kad Leonas Sapiega, 1625 m. tapęs Skuodo dvaro savininku, netrukus Ylakiuose pastatydino pirmąją medinę Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai titulo filijinę bažnyčią. 1701 m. pastatyta nauja bažnyčia, kuriai Aleksandras Sapiega 1709 m. davė 1,5–2 valakus žemės ir 9 900 auksinų. 1708 m. minimas Ylakių dvaras ir jame buvusi plytinė. 1725 m. Ylakių vaitystės inventoriuje kaimavietė vadinama miesteliu, kuris turėjo 48 valakus, 20 margų, 24/2/3 rykščių žemės. Anot A. Miškinio, tuomet

miestelyje buvo suplanuotos 8 gatvės. Dvaro sodyba plytėjo už miestelio ribų, priešais Stripinių gyvenvietę, prie Giedrimų kaimo ribos. Aikštė suplanuota 3x3 virvių (141x141 m) ir įrengta Liepojos (Skuodo)–Židikų–Sedos kryžkelėje, t. y. į V nuo bažnyčios. Jos dydis liudija, kad Ylakiams buvo numatyta reikšmingo prekybos centro Sapiegų valdose vaidmuo. Nepaisant Sapiegų pastangų, Ylakiai augo menkai. 1737 m. miestelyje tegyveno 55 šeimos (iš jų 30 valdų savininkų ir 25 nuomininkai), o žydų buvo vos kelios šeimos. 1796 m. miestelyje gyveno 183 žmonės. XVIII a. išliko suformuotas stačiakampis planas, tačiau sumažėjus apstatytam plotui, sklypai išsidėstė tik aplink aikštę ir dviejose Sedos ir Šačių gatvėse – į P ir į PR nuo aikštės. Šioje aikštės pusėje buvo ir sinagoga, statyta po 1784 m. 1819 m. Skuodo valdų inventoriuje aprašytuose Ylakiuose gyveno 100 šeimų (43 – žydų); 83 šeimos surašytos iš eilės, o 17 – Liepojos gatvėje. 1820 m. paminėtas Ylakių dvaras.

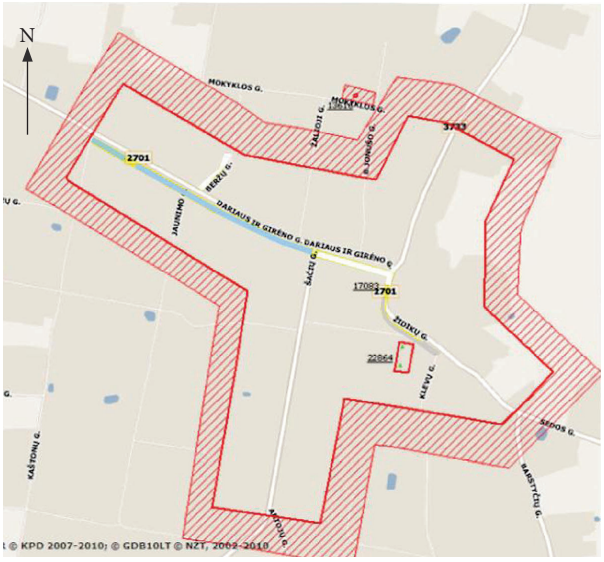

0 200 m

1 pav. Ylakių miestelio istorinės dalies tyrimų vieta. R. Songailaitės brėž.

Fig. 1. The investigation site in the historical part of Ylakiai.

Už dalyvavimą 1831 m. sukilime Sapiegų Skuodo bei Sedos (tarp jų ir Ylakiai) valdos buvo paimtos į Rusijos valstybės iždą. Nuo to laiko Ylakiai vadinti valstybiniu miesteliu. 1833 m. Ylakiuose gyveno 555 žmonės, buvo 60 namų (1 mūrinis), medinė bažnyčia, 5 krautuvės ir 6 smuklės. 1859 m. pradėta Ylakių dvaro liustracija, kuri buvo baigta tik 1868 m.: miestelyje buvo 172, o numatyti 189 sklypai (iš jų 117 žydų, 10 dvarininkų, 5 žemdirbių, 27 daržininkų, 3 atitarnavusių kareivių, 1 atsarginis). Ylakių tąsoje prie kelio į Skuodą išsidėstė Stripinių kaimas (18–22 sklypai). XIX a. II pusėje apie 1870–1880 m. surašyti Ylakių valsčiaus kelių sklypai, t. y. sklypai trakte iš Ylakių į Skuodą; juose gyveno 48 šeimos. Duoti sklypų matmenys ir plotai – ketinta šį traktą remontuoti, tai gal ir nusavinti kai kurių sklypų, reikalingų plentui platinti, plotus. 1897 m. Ylakiuose surašyti 1367 gyventojai (775 žydai). Buvo nauja katalikų bažnyčia, valstybinė mokykla, sinagoga su žydų mokykla, evangelikų liuteronų maldykla (neseniai įsteigta), valsčiaus valdyba, 2 špitolės, 35 krautuvės ir 10 aludžių. Rinkosi dideli turgūs ir prekymečiai, veikė vartotojų bendrovė. 1911 m. parengtas miestelio tikrosios būklės planas, o 1912–1913 m. projektas. Plane matyti, kad teritorija padidėjusi, nes prie miestelio buvo prijungta Stripinių kaimavietė prie Skuodo kelio. Suprojektuotos paplatintos gatvės. XIX a. II pusėje Ylakiai susijungė su Stripinių kaimu, kuriame buvo 24 sklypai. Miestelis plėtėsi ne tik Skuodo kryptimi, bet ir į visas kitas puses, išskyrus R, kur buvo upelio slėnis, klebono pievos. Namai buvo statomi pagal vi-

sus kelius, ėjusius už centro ribų. Ylakius nusiaubė keli gaisrai, kurių metu sudegdavo beveik visi miestelio pastatai: 1836, 1858, 1874, 1911 m. 1917 m. miestelis vėl sudegė: per 2 valandas sudegė 58 trobos ir žydų sinagoga. Teliko 9 trobos ir katalikų bažnyčia. Tuo metu miestelyje gyveno daugiausia žemdirbių lietuvių, buvo ir žydų, kurie prekiavo ir vertėsi pramone. Miestelyje trobos buvo medinės, šiaudų arba medžio stogais, du namai mūriniai ir graži gotiško stiliaus bažnyčia. Pagal 1919 m. liepos 26 d. Apskričių sienų ir centrų įstatymą Ylakiai buvo priskirti naujai suformuotai Mažeikių apskričiai. 1923 m duomenimis, Ylakiuose buvo 165 kiemai su 999 gyventojais (t. y. 80 % žmonių, buvusių 1911 m.). 1931 m. pagal Mažeikių apskrities inžinieriaus P. Lelio projektą Stripinų kaimavietėje pastatyta mūrinė baptistų bažnyčia, 1930–1932 m. akmenimis išgrįsta aikštė ir pagrindinės gatvės, įrengti šaligatviai.

2 pav. Šurfas 25 iš R. R. Songailaitės nuotr.
Fig. 2. Test pit 25 as seen from the E.

1950 m. Ylakiai tapo kolūkio centrine gyvenviete. 1950 m. panaikinus valsčių, miestelis tapo Ylakių apylinkės centru. Įkurtas kolūkis „Lenino keliu“. Įsteigta keliolika įstaigų: vidurinė mokykla, kultūros namai (1948 m.), ligoninė su ambulatorija (1953 m.), senelių ir invalidų namai, valgykla, kelios parduotuvės ir kt. Ylakių istorinės dalies vaizdą pakeitė 1957 m. aikštėje išardytas akmens grindinys bei jo vietoje įrengtas skveras. 1963–1970 m. Ylakiuose pastatyta keliolika medinių ir mūrinių gyvenamųjų namų. Dalis jų nebūdingi Ylakiams, nepuošia jų. Neapdairiai buvo statomi ir kai kurie visuomeniniai pastatai: pieninė Skuodo gatvėje, apylinkės tarybos pastatas, parduotuvė–valgykla miestelio centre, paviljonas ir autobusų stotelė buvusios sinagogos vietoje. 1970 m. projekte (autorius architektas A. Miškinis) remiantis svarbiausiais Ylakių raidos faktais, pateikti siūlymai regeneruoti XVIII a. pradžioje suformuotą centro stačiakampį planą.

2010 m. tirta didžioji S. Dariaus ir S. Girėno (buvusios Skuodo) gatvės dalis, kuri prie miestelio buvo prijungta tik XIX a. II pusėje. Iki tol tai buvo Stripinių kaimavietės dalis. 1957 m nuotraukose matyti, kad gatvė dar išgrįsta lauko akmenimis, šaligatviai cementiniai.

2010 m. žvalgomųjų tyrimų metu pirmiausia šurfai kasti prastūmimo vietose per S. Dariaus ir S. Girėno gatvę: Š pusėje kasti šurfai 1, 3, 5, 7, 9, 13, P pusėje – šurfai 2, 4, 6, 8, 10, 11, 18. Elektros kabelių trasoje S. Dariaus ir S. Girėno gatvės P šaligatviu kas 20–30 m kasti šurfai pasirinktose vietose (šurfai 19–27) (2 pav.). 65 m ilgio trasoje į Š pusę nuo

S. Dariaus ir S. Girėno gatvės per Turgaus aikštę iki transformatorinės kasti šurfai 12, 14, 15–17. Žvalgomųjų tyrimų metu apie 400 m ilgio trasoje iškasti 27 šurfai (32 m^2) ir žvalgyta apie 100 m^2 teritorija.

Žvalgomųjų tyrimų metu nustatyta, kad seniausias kultūrinis sluoksnis rastas ties dabartinės turgavietės teritorija (šurfai 13–17). Tarp radinių – XIX a. buitinės keramikos šukės, carinės Rusijos kelių inžinierių uniformos saga, kurios buvo naudotos 1871–1918 m., bei uniforminės kepurės kokarda su carinės Rusijos imperijos Kauno gubernijos ženklu. 1857 m. liepos 4 d. caro įsakymu „Apie gubernijų, sričių, miesto valdybų, miestų ir gyvenviečių herbus“ ant gubernijų herbų virš skydo buvo vaizduojama imperatoriaus karūna, o aplink skydą – ąžuolo lapai su Andrejaus juosta. Geltono metalo ženklus, sagas galėjo nešioti ne žemesnės nei 1–8 klasės valdininkai.

Šurfuose, kastuose S. Dariaus ir S. Girėno gatvės P (šurfai 2, 4, 6, 8, 10–12, 18–27) bei Š (šurfai 1, 3, 5, 7, 9) šaligatviuose rasti jau ankstesnių darbų metu perkasti (tiesiant ryšių linijas) sluoksniai (3 pav.). Iš išlikusių nesuardytų sluoksnių fragmentų galima spręsti, kad ši miestelio teritorija abipus senojo Skuodo (Liepojos) kelio apgyvendinta vėlai. Radiniai datuojami XIX a. II puse – XX a. pradžia. Tai patvirtina ir kartografinė medžiaga. Čia daugiau informacijos būtų suteikę tyrimai vykdant žemės judinimo darbus, kai buvo klojami ryšiai ir ardomas grindinys, tačiau jie tuo metu nevykdyti.

The field evaluation on S. Dariaus ir S. Girėno Street

In 2010, 27 test pits (32 m^2) (Figs. 2–3) were excavated along the roughly 400 m long route of a power line being laid on S. Dariaus ir S. Girėno Street in the town of Ylakiai (Skuodas District) (Fig. 1) and a cultural layer from the second half of the 19th – early 20th century that contained sherds of household pottery, a button from the uniform of an Imperial Russian transport engineer, and a uniform cap insignia with the symbol of Imperial Russian Province (*gubernija*) of Kaunas was discovered. It was determined that this part of the town on both sides of the old Skuodas (Liepāja) road was settled late.

3 pav. Šurfas 26 iš V. R. Songailaitės nuotr.
Fig. 3. Test pit 26 as seen from the W.